

Savanorystė Lietuvoje – socialinio kapitalo perspektyva

Justinas Staliūnas

Mykolo Romerio universitetas, Viešojo valdymo ir verslo fakultetas, asistentas
Mykolas Romeris University, Faculty of Public Administration and Business, assistant
El. p.: justinas.staliunas@gmail.com

Andrius Stasiukynas

Mykolo Romerio universitetas, Viešojo valdymo ir verslo fakultetas, profesorius
Mykolas Romeris University, Faculty of Public Administration and Business, Professor
El. p.: stasiukynas@mruni.eu

Aušra Šukvietienė

Mykolo Romerio universitetas, Viešojo valdymo ir verslo fakultetas, lektorė
Mykolas Romeris University, Faculty of Public Administration and Business, lecturer
El. p.: ausra.sukvietiene@mruni.eu

Santrauka. Straipsnyje analizuojamos savanoriškos veiklos ypatumai socialinio kapitalo formavimo kontekste. Savanorystės vystymas, socialinio kapitalo rodiklių gerinimo siekimas yra įvardinti kaip strateginiai Lietuvos tikslai ilguoju laikotarpiu, tačiau rodikliai tarptautiniuose indeksuose yra žemi, lyginant su kitomis valstybėmis. Atliktas kokybinis tyrimas apklausiant ekspertus, sudarė prielaidas išskirti savanoriškos veiklos vystymo trikdžius (visuomenėje vyraujančios nuostatos, savanoriškos veiklos organizavimo ypatumai ir kt.), pateikti rekomendacijas viešojo valdymo institucijoms.

Pagrindiniai žodžiai: socialinis kapitalas, savanoriška veikla, viešasis valdymas.

Volunteering in Lithuania – the perspective of social capital

Summary. The level of social capital in society is one of the most important elements for the success of state development, which is increasingly emphasized on political agendas. In research, social capital covers a wide range of areas due to the interdisciplinarity of social capital. Still, the dominant components stand out: trust in society, trust in public authorities, involvement in civic activities. While trust in public authorities and trust in other members of society are more often used in research and heard in the media, civic activities often lack such interest. However, it is one of the most effective ways for government decisions to invest most effectively in improving social capital in society. The primary tool for the state to increase public involvement in civic activities is the promotion of voluntary activities, which contributes to the state's sustainable development, and the creation of the welfare state is enshrined in international documents. With this article, the authors seek to examine the peculiarities of Lithuanian volunteering in the context of social capital formation. The aim is to: 1) examine the theoretical assumptions of the impact of volunteering on the formation of social capital;

Received: 24/07/2021. Accepted: 18/08/2021

Copyright © Justinas Staliūnas, Andrius Stasiukynas, Aušra Šukvietienė, 2021. Published by Vilnius University Press.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

2) study the expression of social capital and voluntary activity in the context of state performance evaluation indicators; 3) carry out empirical research (expert interview) examining the peculiarities of volunteering in Lithuania. It should be noted that some of the results of the empirical research were used in the report of the applied research “Development of Youth Volunteering in Lithuania” (prepared by the Lithuanian Council of Youth Organizations (LiJOT) project “Strengthening the Participation of the Lithuanian Council of Youth Organizations in Public Management Decision Making”). The development of volunteering and the improvement of social capital indicators are named Lithuania’s long-term strategic goals, but the indicators in international indices are low compared to other countries.

The analysis of the results of the empirical research allows us to state that: 1) In Lithuania, volunteering is often treated in various ways, e.g., in connection with unpaid work or other activities which are not, in principle, activities carried out of the person’s own free will; outstanding long-term and short-term volunteering (up to 6 months); 2) organizers of voluntary activities (usually non-governmental non-profit organizations (NGOs)) lack managerial skills; 3) In recent years, Lithuania has started to develop long-term volunteering programs, which are associated with better social capital formation, and it is expected that this measure will help to improve the quality and indicators of volunteering, especially among young people.

Keywords: social capital, volunteering, public governance.

Įvadas

Temos aktualumas ir problema. Visuomenės socialinio kapitalo lygis valstybės raidos sėkmei yra vienas svarbiausių elementų, kurio svarba vis dažniau akcentuojama politinėse darbotvarkėse. Moksliniuose darbuose socialinio kapitalo tematikos tyrimai apima labai įvairias sritis dėl socialinio kapitalo tarpdiscipliniškumo, tačiau išskirtinos dominuojančios sudėtinės dalys: pasitikėjimas visuomene, pasitikėjimas valdžios institucijomis, išitraukimas į pilietiškas veiklas. Jeigu pasitikėjimas valdžios institucijomis ir pasitikėjimas kitais visuomenės nariais yra dažniau naudojami tyrimuose ir girdimi medijose, tai išitraukimas į pilietiškas veiklas dažnu atveju neturi tokio susidomėjimo, nors yra vienas iš veiksmingiausių būdų, kaip valstybės sprendimais galima efektyviausiai investuoti į socialinio kapitalo gerinimą visuomenėje.

Pagrindinis įrankis valstybei didinti visuomenės išitraukimą į pilietines veiklas yra skatinti savanoriškas veiklas, kurių reikšmė prisidedant prie darnaus valstybės vystymo, gerovės valstybės kūrimo yra įtvirtinta tarptautiniuose dokumentuose. Dar prieš paskelbiant 2011 metus Europos savanorystės metais Europos Parlamentas ir Europos Komisija pasirašė deklaraciją (Europos Parlamentas, 2007), kurioje socialinio kapitalo reikšmė darniam ir sėkmingam visuomenės vystymuisi yra viešai deklaruojama. Minėtoje deklaracijoje akcentuojama, jog socialinio kapitalo formavimas ir vystymas valstybės lygiu geriausiai atliekamas per savanoriškos veiklos organizavimo tobulinimą. Socialinio kapitalo vertinimo rodiklis yra įtrauktas ir į 2021–2030 metų nacionalinio pažangos plano tikslus (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2020). Tačiau Lietuvos savanoriškos veiklos teisės aktuose (Lietuvos Respublikos savanoriškos veiklos įstatymas, 2011) nėra tinkamai įteisintas laisvos valios principas dalyvauti savanoriškoje veikloje, kuris yra išskiriamas tarptautinių organizacijų deklaracijose (Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja, 2002; Europos Parlamentas, 2007). Taip pat valstybių ekonominės pažangos ir galios indekso vertinime (World Economic Forum, 2019) nuo 2019 m. pridėtas socialinio kapitalo vertinimo rodiklis, kurio įtraukimu pažymima, jog visuomenės ryšiai ir pasitikėjimas yra

lygiavertis rodiklis sėkmingam valstybės vystymuisi ir konkuravimui globalios ekonomikos sąlygomis. Tad šio tyrimo problema keliami klausimu – kokius savanoriškos veiklos aspektus Lietuvoje reikia tobulinti, siekiant didinti socialinį kapitalą?

Šiuo straipsniu autoriai siekia išnagrinėti Lietuvos savanoriškos veiklos ypatumus socialinio kapitalo formavimo kontekste. Tikslo siekiama uždaviniais: 1) išnagrinėti savanoriškos veiklos poveikio formuojant socialinį kapitalą teorines prielaidas; 2) ištirti socialinio kapitalo ir savanoriškos veiklos raišką valstybės veiklos vertinimo rodiklių kontekste; 3) atlikti empirinį tyrimą (ekspertų interviu) išnagrinėjant socialinio kapitalo tobulinimo galimybes Lietuvoje, išnaudojant savanoriškos veiklos galimybes. Pažymėtina, kad dalis empirinio tyrimo rezultatų panaudota autorių atlikto taikomojo tyrimo „Jaunimo savanoriškos veiklos vystymas Lietuvoje“ (2020) ataskaitoje (parengtoje įgyvendinant Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos (LiJOT) vykdomą projektą „Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos dalyvavimo viešojo valdymo sprendimų priėmimo stiprinimas“).

Savanoriškos veiklos poveikis formuojant socialinį kapitalą

Teorinėje diskusijoje ir praktiniame socialinio kapitalo svarbos vertinime vyrauja labai daug įvairių apibrėžimų, metodikų ir tyrimų rezultatų interpretacijų dėl šio fenomeno labai plataus tarpdiscipliniškumo. Socialinis kapitalas kaip reiškinys apima tokias sritis visuomenės vertinime, kaip socialinės normos, socialiniai tinklai, socialinis pasitikėjimas ir iš šių veiksnių sąveikos tarp individų gaunama nauda (Putnam, 1994). Šiame tyrime socialinis kapitalas vertinamas ekonomikos plėtros teorijų priėjoje (Bueno, Salmador ir Rodriguez, 2004) ir remiamasi R. Putnamo apibrėžimu, jog socialinis kapitalas yra „ryšys tarp asmenų, socialinių tinklų ir iš jų kylančios abipusiškumo ir patikimumo normos“. Pagrindinis socialinio kapitalo matavimo įrankis yra pasirinktas pagal „Legatum“ Pasaulio gerovės indekso kūrėjų (The Legatum Prosperity Index, 2019) pateiktą formuluotę: socialiniu kapitalu yra matuojamas visuomenės darnumas – kiek visuomenės nariai yra linkę vienas kitu pasitikėti, padėti vieni kitiems, įsitraukti į visuomeninę veiklą ir kaip visuomenė sąveikauja su valstybės institucijomis. Pateiktame socialinio kapitalo vertinime yra išskirtas savanoriškos veiklos indikatorius – įsitraukimas į visuomeninę veiklą, taip suderinant skirtingas vyraujančias nuomones apie socialinio kapitalo sandarą.

Mokslininkai, nagrinėjantys socialinio kapitalo ir savanoriškos veiklos ryšius savo darbuose, akcentuoja socialinio kapitalo dedamųjų ir savanoriškos veiklos požymių suderinamumą (Cox et al., 2018; Gorchilova, 2019). Pagrindiniai socialinio kapitalo tyrimų skirstymai remiasi sąveikavimo lygmenimis: i) mikro, ii) mezo, iii) makro (Mačerinskienė ir Aleknavičiūtė, 2008; Webb, 2008). Atitinkamai mikro lygmeniu analizuojama individų tarpasmeninė sąveika, mezo lygmeniu tiriami individų grupių, organizacijų sąveikos ryšiai, o makro lygmeniu dekonstruojami įvairių didelių individų grupių sąveikos ryšiai, kaip socialinio kapitalo vertinimo indikatorių reikšmės valstybės lygmeniu. Šie socialinio kapitalo analizavimo lygmenys siejasi su mokslinėje literatūroje vyraujančiais savanoriškos veiklos analizavimo lygmenimis – poveikis individui/ savanoriui (mikro),

poveikis savanorišką veiklą vykdančiai organizacijai (mezo) ir poveikis valstybei (makro). Tad ieškant socialinio kapitalo gerinimo galimybių per savanoriškos veiklos tobulinimą, svarbu atsižvelgti į šias kertines savanoriškos veiklos veikimo sritis, įvertinant kiekvienos srities prisidėjimą prie socialinio kapitalo didinimo.

Remiantis mokslininkų darbais (Putnam, 1995, 2000), yra išskirti trys pagrindiniai socialinio kapitalo raiškos aspektai: i) sujungiantys (angl. „*bridging*“), ii) susiejantys (angl. „*bonding*“), iii) įtakos (angl. „*linking*“). Sujungiantys (angl. „*bridging*“) socialinio kapitalo ryšiai plačiaja prasme išsiskiria tuo, jog tiria išorinėje individo aplinkoje vykstančius sąveikos rezultatus tarp skirtingų individų socialinių grupių, pasaulėžiūrų. Susiejantys (angl. „*bonding*“) socialinio kapitalo ryšiai išskiria panašių ar tokių pačių pasaulėžiūrų ir vertybių socialinių grupių, vidinėje individo aplinkoje veikiančių asmenų sąveikos rezultatus. Įtakos (angl. „*linking*“) socialinio kapitalo ryšiai, išskiriami tarp individų ar individų grupių, apima tiek vidines, tiek ir išorines socialines grupes. Remiantis kitais autoriais (Szreter ir Woolcock, 2004; Ramos-Pinto, 2012) akcentuojami socialinių grupių ryšiai su valdžios institucijomis. Atsižvelgiant į pateiktus apibrėžimus, galima išskirti, jog savanoriška veikla labiau atitinka sujungiančiųjų (angl. „*bridging*“) ir įtakos (angl. „*linking*“) veiksmų dalis, o susiejančiais (angl. „*bonding*“) aspektais atitinka mažiau.

Taigi, savanoriška veikla yra tiesiogiai susijusi su socialinio kapitalo dedamųjų dalių vystymu. Savanoriškoje veikloje dalyvaujantys individai siekia bendro tikslo su kitais savanoriais, kuria platesnius socialinius tinklus. Vis daugiau pažindami kitų socialinių grupių atstovus, jie plečia savo akiratį, suprasdami kitokius pasaulėžiūros aspektus kaip skirtingos vertybės, profesijos, finansinių statusų skirtumai ir pan. Šie elementai prisideda prie individo socialinio kapitalo augimo, didina pasitikėjimą visuomenės nariais bei viešojo valdymo institucijomis.

Socialinio kapitalo ir savanoriškos veiklos raiška valstybės veiklos vertinimo rodiklių kontekste

Siekiant užtikrinti socialinio kapitalo plėtrą Lietuvoje, ilgojo laikotarpio strateginiame plane parengtame 2021–2030 metams (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2020), dalyvavimas savanoriškose ir (ar) pilietinėse veiklose įvardijama kaip viena tai padedančių pasiekti priemonių. Jame yra įvardinamas 2.7. uždavinys – Stiprinti socialinio aktyvumo ir socialinės atsakomybės nuostatas visuomenėje bei bendruomeniškumą. „Numatomi siekiami rodikliai (prie uždavinio Nr. 2.7.4.): Gyventojų, įsitraukusių į savanorišką veiklą, dalis 14,6% (2019 metais), siekiama 18% 2025 metais ir 22% 2030 metais.“ (LiJOT, 2020).

Tiriant Lietuvos socialinio kapitalo perspektyvas ir siekiant jį didinti pasitelkiant savanoriškos veiklos organizavimo mechanizmus, šiame straipsnyje analizuojami Lietuvoje ir pasaulyje skelbiami valstybių socialinio kapitalo ir savanoriškos veiklos *vertinimo indeksai*. Šiame tyrime atkreiptinas dėmesys į rodiklius, susijusius su socialinio kapitalo ir jo sudamųjų dalių vertinimu, nes savanoriška veikla nors ir tiesiogiai veikia formuojant šalies socialinį kapitalą, tačiau nėra vienintelė vertinimo dalis.

Pasaulio gerovės indekso (*The Legatum Prosperity Index*) rodikliai yra panaudoti sudarytame, naujausiame Lietuvos 2021–2030 metų nacionalinį pažangos plane. Antrasis strateginis tikslas bus laikomas įgyvendintu tik pasiekus užsibrėžtus socialinio kapitalo rodiklius, pateikiamus šio indekso sudarytojų – 42,6 balo fiksuota 2019 metais, planuojama 47 (2025) ir 55 (2030) balai (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2020).

2020 metais „Legatum“ instituto paskelbtame indekse bendrasis Lietuvos reitingas yra 34 vietoje, o socialinio kapitalo rodiklis tarp kitų įvertintų 167 šalių yra 156 vieta. Iki pirmojo reitingo dešimtuko valstybių Lietuvos socialinio kapitalo vertinimas skiriasi daugiau negu 20-30 punktų. Socialinio kapitalo rodiklius lyginant su Estija, Latvija ir Lenkija, paskelbti Lietuvos indekso duomenys ženkliai nusileidžia Estijai, kurios socialinio kapitalo įvertinimas yra 41-oje pozicijoje. Kita vertus, Latvijos ir Lenkijos socialinio kapitalo įverčiai nuo Lietuvos nėra daug nutolę - atitinkamai 117 ir 114. Palyginus su 2019 m. reitingu, (Estija – 38, Latvija – 130, Lenkija – 111) kai kurios kaimyninės šalys yra vertinamos geriau, o Lietuva (2019 m. – 141 vieta) įvertinta prasčiau.

Indekso sudarytojai savo 2020 ir 2019 metų ataskaitose rekomenduoja labdaros ir paramos fondams, remiantis socialinio kapitalo rodikliu, skirti dėmesį ne tik pagalbai pažeidžiamiausioms visuomenės grupėms, bet ir skirti išteklius visuomenės socialinio kapitalo stiprinimui, kurio augimas ir aukštesni rezultatai rodo gerėjančius visuomenės narių ryšius, pasitikėjimą kitu žmogumi ir valdžios institucijomis (LiJOT, 2020).

Nors pasaulinio konkurencingumo indeksas (*The Global Competitiveness Index*) labiau orientuotas į ekonominių valstybės rodiklių, verslo ir investicijų lauko įvertinimą ir šiame valstybių vertinimo indekse nuo 2019 metų įtrauktas socialinio kapitalo vertinimas. Pasaulio konkurencingumo indekse pagal socialinio kapitalo vertinimo rodiklį, Lietuva yra 89-97 vietose iš 141 indekse įtrauktos valstybės, nors bendras Lietuvos konkurencingumo indekso vertinimas yra 39-a vieta tarp vertintų valstybių (LiJOT, 2020). Savanoriška veikla, sudarant šį indeksą nėra išskiriama, o 2020 metų paskelbtame indekse, socialinio kapitalo rodikliai nebuvo įtraukti dėl didelio dėmesio nuo pandemijos nukentėjusių ekonomikos sektorių analizei (World Economic Forum, 2020).

Pateiktoje 2019m. indekso ataskaitoje, tyrėjai rekomenduoja valstybių turimus išteklius naudoti plačiau, investuojant ir į socialinio kapitalo gerinimą, neapsiribojant tik technologijų pažanga. Visuomenės žmogiškasis kapitalas, anot tyrėjų, yra tokia pati svarbi detalė sėkmingam valstybės vystymuisi kiek ir technologiniai pranašumai (LiJOT, 2020).

Pasaulinis dosnumo indeksas (*World Giving Index*) yra vienas konkretesnių socialinio kapitalo dedamųjų vertinimo įrankių. Šio indekso sudarytojai išskiria ir nuolat vertina tik tris aspektus - (a) pagalba asmeniui, kurio nepažįstate, bet kuriam reikėjo pagalbos; (b) visuomenės lėšų suma skiriama labdarai; (c) savanoriškos veiklos organizacijai skirtas laikas. Šis indeksas pateikiamas jau ilgiau negu dešimt metų, tad indekso sudarytojai pateikė dešimtmečio indeksą lyginamąją ataskaitą 2019 metais. Nors, Lietuvos socialinio kapitalo rodikliai ir jo sudamųjų dalių vertinimai yra tarp dešimties mažiausius rodiklius turinčių šalių, (LiJOT, 2020) vis tik rodikliai yra gerėjantys. (World Giving Index 10th Edition, 2019). Dešimties metų laikotarpio ataskaitoje Lietuva yra 121 vietoje iš

126 įvertintų valstybių. 2020 metų paskelbtame reitinge esame 99 vietoje iš 114 vertintų šalių, o 2018 metais Lietuvos dosnumo rodiklių įvertinimas buvo 138 vietoje tarp 144 tuo metu vertintų valstybių.

Lietuvoje nuo 2007 metų pradėtas fiksuoti *Pilietinės galios indeksas*, kuriame įtraukiami įvairūs socialinio kapitalo ir pilietinės visuomenės įverčiai. Pilietinės galios indekso kūrėjai analizuoja šiuos savanoriškos veiklos rodiklius: a) dalyvavote aplinkos tvarkymo talkose; b) dalyvavote vietos bendruomenės veikloje; c) neatlygintinai dalyvavote visuomeninėje ar pilietinėje kampanijoje (nešiojote ar platinote kokios nors kampanijos plakatus, ženklelius, lipdukus, skrajutes, taip pat – ir internetu); d) dalyvavote visuomeninių organizacijų, judėjimų veikloje (Pilietinės visuomenės institutas, 2020).

Analizuojant pilietinės galios indekso bendruosius rodiklius ilguoju laikotarpiu, galima teigti, jog pilietinės visuomenės galia Lietuvoje palaipsniui auga. Pastebimas stabilus, bet nedidelis rodiklių didėjimas nuo indekso sudarymo pradžios 2007 metais (LiJOT, 2020). 2020 metų indekse užfiksuotas aukščiausias rodiklio įvertis – 41,3 balo iš 100 galimų (2019 m. – 39,7), šioje ataskaitoje tyrėjai išskyrė pilietinio aktyvumo indikatorius didėjimą (44 balai iš 100), kuris turėjo didžiausią poveikį ir bendram indekso augimui 2020 metais. Indekso sudarytojai kiekvienais metais išskiria vis kitą svarbią visuomenės grupę lygindami vertinamos grupės pilietinės galios rodiklius su bendrais visuomenės rodikliais. 2016 metais buvo skirtas dėmesys jaunimui nuo 15 iki 29 metų, 2019 metais įvertinti Lietuvos mokytojai, o 2020 metais buvo vertinama Lietuvos visuomenės narys – nevyriausybinėse organizacijose bei savanoriškos veiklos apimtis. Mokytojų grupės vertinimas 2019 atskleidė, jog mokytojų pilietinės galios indeksas yra ženkliai aukštesnis negu bendras visuomenės vertinimas – 53,7 balo. (Pilietinės visuomenės institutas, 2019) Jaunimo grupės vertinime 2016 metais, tyrėjai akcentavo, kad geresni mokymosi rezultatai turi teigiamą poveikį pilietinio aktyvumo indeksui – „vienu balu didesnis pažymių vidurkis padidina pilietinę galią vidutiniškai 2,5 balo, o pilietinio aktyvumo indeksą – net 6,5 balo.“ (Pilietinės visuomenės institutas, 2016) Paskelbtame tyrime teigiama, jog jaunimas kuris dalyvauja pilietinių organizacijų ar savanoriškose veiklose, pilietinės galios indeksas didesnis 20-čia punktų – 58,1, savo ruožtu jaunimas kuris nedalyvauja tokiose veiklose pilietinės galios indeksas 38 balai (Pilietinės visuomenės institutas, 2016). 2020 metų savanoriškos veiklos tyrime didelių išskirčių nepastebėta: visuomenės dalis, kuri nesavanoriavo ir neketina savanoriauti, anot indekso autorių, išliko stabiliai nepakitusi – 54% visuomenės narių, pozityvus pastebėjimas, jog savanoriaujanti visuomenės dalis taip pat išliko nepakitusi (Pilietinės visuomenės institutas, 2020).

Empirinio tyrimo – interviu organizavimas

Siekiant tyrimo tikslų, buvo atliktas empirinis tyrimas, kuriuo siekiama identifikuoti socialinio kapitalo tobulinimo galimybes Lietuvoje, pasinaudojant savanoryste, kaip visuomenės įsitraukimo į pilietines veiklas priemone. Tyrimui pasirinkta kokybinė tyrimo strategija – pusiau struktūruotas interviu. Tokia tyrimo strategija leidžia formuoti naujas

teorines išvalgas, jas patikrinti, nustatyti jų pritaikomumui būtinas sąlygas ir tų sąlygų svarbą (McNaab, 2002, 20-21). Tyrimo instrumentas buvo suformuotas remiantis atlikta literatūros analize, tarptautinių ir nacionalinių savanoriškos veiklos ir socialinio kapitalo tyrimų duomenimis. Remiantis literatūra tyrimo rezultatai pateikiami išskiriant savanoriškos veiklos veikimo lygmenis, taip pateikiant aiškesnį skirtingų veikėjų daromą poveikį socialinio kapitalo vystymui. Tai leido suformuluoti probleminius klausimus ekspertams bei identifikuoti tobulintinus savanoriškos veiklos Lietuvoje organizavimo aspektus.

Empirinis tyrimas atliktas 2020 metų rugpjūčio-rugsėjo mėnesiais. Dalis empirinio tyrimo rezultatų panaudota autorių atlikto taikomojo tyrimo „Jaunimo savanoriškos veiklos vystymas Lietuvoje“ (2020) ataskaitoje (parengtoje įgyvendinant Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos (LiJOT) vykdomą projektą „Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos dalyvavimo viešojo valdymo sprendimų priėmimo stiprinimas“).

Empirinio tyrimo informantų atranka. Informantų skaičius kokybiniuose tyrimuose, tiesiogiai priklauso nuo tiriamo atvejo ir pasirinktos tyrimo problemos, todėl informantų atranka buvo vykdoma pasirinkus tikslingą netikimybinę tyrimo imtį (Tidikis, 2003). Pusiaus struktūruoto interviu informantų atranka buvo vykdoma atsižvelgiant į jų esamas bei buvusias pareigas bei profesines kompetencijas, galimas informantų sąsajas su savanoriškos veiklos politikos formavimu bei savanorystės organizavimu.

1 lentelė. Pusiaus struktūruoto interviu informantai

Kodas	Informantų pareigos
IS1	Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vyriausioji patarėja nevyriausybinių organizacijų ir bendruomenių plėtros klausimais.
IS2	Mykolo Romerio universiteto lektorė, edukologijos mokslų daktarė, NVO, organizuojančių savanorišką veiklą, atstovė.
IS3	Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vyriausioji specialistė.
IS4	Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos vyresnioji specialistė.
IS5	VšĮ Bendrystės ir socialinių inovacijų centro direktorė.
IS6	Jaunimo tarptautinio bendradarbiavimo agentūros konsultantė (anksčiau – jaunimo garantijų iniciatyvos koordinatorė, Jaunimo reikalų departamento programų ir projektų vadovė, atsakinga už Jaunimo savanoriškos tarnybos modelio koordinavimą).
IS7	Palangos atviros jaunimo erdvės darbuotoja (anksčiau – Jaunimo reikalų departamento vyriausioji specialistė, atsakinga už jaunimo politikos įgyvendinimo savivaldybėse stebėseną ir vertinimą, jaunimo reikalų koordinatorių konsultavimą bei kitas regioninės jaunimo politikos sritis).
IS8	Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vyriausioji specialistė.

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis tyrimo duomenimis

2 lentelė. Pusiau struktūruoto interviu informantų patirtis

Kodas	Informantų patirtis	
	Savanoriškos veiklos politikos formavimas	Savanoriškos veiklos organizavimas
IS1	x	
IS2		x
IS3	x	
IS4	x	
IS5		x
IS6	x	x
IS7	x	x
IS8	x	

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis tyrimo duomenimis

Tyrimo rezultatai

Informantų teigimu, plėtojant savanorystę yra labai svarbus bendradarbiavimas tarp viešojo valdymo institucijų bei organizacijų, organizuojančių savanoriškas veiklas (IS7). Savanoriška veikla „iš esmės stiprina tinklaveiką bei žmogiškųjų išteklių vadybos įgūdžius“ (IS6) bei šiame procese akcentuojamas galimas bendradarbiavimas, tik kai matoma bendra vizija ir tikslas (IS8), kas yra vienos svarbiausių socialinio kapitalo dedamųjų. Tad socialinį kapitalą suprantant kaip normas, tinklus ir pasitikėjimą juose, galima teikti, jog savanorystė prisideda prie visuomenės išitraukimo į pilietines veiklas ir stiprina šias minėtas socialinio kapitalo dedamąsias. Atsižvelgiant į tai, tyrimo metu laikoma, jog veiksniai skatinantys ar ribojantys savanorystę ir jos plėtrą Lietuvoje atitinkamai daro poveikį ir socialinio kapitalo Lietuvoje plėtrai.

Tyrimo metu gauti rezultatai analizuojami per informantų išskirtus skirtingo lygmens veiksnius, juos skirstant į nacionalinio/savivaldos lygmens veiksnius, organizacijos lygmens veiksnius bei veiksnius, kurie daro poveikį konkretiems asmenims, atsižvelgiant į jų asmenines charakteristikas. Skirtingo lygmens veiksniai taip pat analizuojami išskiriant esamus ir galimus savanorystės organizavimą ir plėtrą ribojančius veiksnius (3 lentelė) bei esamas gerąsias praktikas ir (arba) savanorystę skatinančius veiksnius (4 lentelė).

Informantų teigimu, vienas pagrindinių savanorystę Lietuvoje ribojančių veiksnių tai pačios savanorystės sampratos skirtingas interpretavimas. Kalbant apie savanoriškų veiklų organizavimą, turėtų būti pabrėžta, jog tai veiklos orientuotos į naudos visuomenei kūrimą ir atliekamos asmens laisva valia. Taip pat stinga susikalbėjimo tarp tiek skirtingo, tiek to paties lygmens organizacijų, kaip šios veiklos turėtų būti organizuojamos ir plėtojamoms, nes mato skirtingus veiklų organizavimo būdus, ne visada turi specifinės informacijos ar žinių, reikalingos sprendimams šioje srityje priimti ir veikloms sklandžiai organizuoti. Trečioji probleminė sritis yra susijusi su savanorio veiklos organizavimu ir jo palydėjimu

šiam procese. Informantų teigimu, būtent metodologinio palaikymo trūkumas bei patirties šioje srityje nebuvimas apsunkina proceso organizavimą, todėl reikia ieškoti būdų ne tik kaip pritraukti daugiau asmenų į šias veiklas, kurti tinklus, bet ir užtikrinti šio proceso nuoseklumą, kas leistų formuoti tvirtesnius ir patikimą grįstus ryšius tarp visų dalyvių.

3 lentelė. Esami trikdžiai ir (arba) savanorystę ribojantys veiksniai

Veiksniai	Iliustruojantys teiginiai
Nacionalinio/savivaldos lygmens veiksniai	Po savanorystės sąvoka padedamos įvairios veiklos ir tokiu būdu klaidinami savanoriai, ja spekuliuojama siekiant gauti pagalbą nebūtinai visuomenei naudingai veiklai (IS2; IS6). Trūksta vientiso metodologinio pastiprinimo ar paramos organizacijoms, kurios norėtų pasitelkti savanorius (IS6)
Organizacijos lygmens veiksniai	Labai retai svarstoma apie savanorystę kaip pilietinio pasipriešinimo per NVO šaltinį ar savanoriavimą elektroninėje platformoje, telefonu (IS1). Trūksta susikalbėjimo tarp viešojo sektoriaus įstaigų ir NVO (IS8) <...>daugelis procesų paliekama savieigai. Tokiu būdu NVO lieka „savo burbuluose“, tik juose ir ieško savanorių, sunku išeiti į platesnę aplinką (IS7).
Individualaus lygmens veiksniai	Iki galo nėra suvokiama savanorystės esmė (IS3; IS5),

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis tyrimo duomenimis

4 lentelė. Gerosios praktikos ir (arba) savanorystę skatinantys veiksniai

Veiksniai	Iliustruojantys teiginiai
Nacionalinio/savivaldos lygmens veiksniai	Savanoriškos veiklos situacija Lietuvoje yra gerėjanti, informacijos bei pasiūlos savanoriauti yra daug ir įvairios (IS6, IS8). Vis daugiau pasirodo akademinės bendruomenės susidomėjimo savanoryste (tyrimai, studijų programos studentams universitetuose ir pan). Savivaldybių atskiros programos ir skatinimo iniciatyvos taip pat stiprina savanorystę statusą visuomenėje (IS5). <...>visuomenę šviesti, ugdyti supratimą ir savanoriavimo kultūrą, diskutuoti savanorystės temomis (IS1, IS3, IS5). Reikalingas diskurso apie savanorystę plėtojimas<...> svarbu sudaryti sąlygas stiprinti ir remti organizacijų organizuojančių savanorystę regione veiklą - jos geba auginti kitas organizacijas, telkti bendruomenę, diegti bendradarbiavimo formas (IS6). Savivaldybės lygmeniu būtų aiškus savanorystę organizuojančių organizacijų tinklas, informacija apie tinklo narius (IS8).
Organizacijos lygmens veiksniai	Galėtų būti išnaudojamos NVO tarybos <...> būtina stiprinti savanorišką veiklą organizuojančių organizacijų vadybą, tuo tikslu galima standartizuoti veiklą (IS1).
Individualaus lygmens veiksniai	<...> jauni žmonės įvardija, jog mato tai, kaip didelę galimybę įvairiais aspektais (IS6).

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis tyrimo duomenimis

Analizuojant veiksnius, galinčius prisidėti prie savanorystės plėtros ar esamas gerąsias praktikas, informantai įvardija, jog augant visuomenės susidomėjimui, nors ir stinga nuoseklesnių tyrimų bei praktikoje įgyvendinant veiklas kyla nemažai iššūkių, vis dėl to situacija Lietuvoje gerėja. Jų teigimu, gerosiomis praktikomis galima įvardinti Jaunimo savanoriškos tarnybos ir tarptautinės savanorystės veiklas bei savanorystės pripažinimą aukštajame moksle, kas formuoja pačios savanorystės žinomumą, pasitikėjimą ja ir, žinoma, kuria tam tikrus bendrus (nors dažnai ir ne oficialius) veiklos standartus. Kalbant apie būdus kaip stiprinti savanorystę, akcentuojamas platesnis įvairesnių organizacijų ir formalių/neformalių tinklų įtraukimas į šį procesą, pvz. NVO tarybos, vietos bendruomenės ir t.t., nes dažnai šios organizacijas jau turi tam tikrų žinių ir gali prisidėti prie sėkmingo veiklų organizavimo, dalijimosi gerąja praktika ir t.t.

Apibendrinant informantų pateiktus atsakymus, galima teigti, jog socialinio kapitalo plėtra per savanoriškas veiklas galima tik esant vienodai suvokiamai savanoriškos veiklos sampratai ir užtikrinant šio proceso visuose lygmenyse dalyvaujančių skirtingų institucijų tinklaveiką, siekiant suformuoti visuotinius savanoriškos veiklos organizavimo ir įgyvendinimo principus. Tačiau labai svarbu šiame procese pirmiausia orientuotis ne į griežtas ir itin formalizuotas procedūras, bet kurti tokius tinklus ir taisykles juose, jog organizacijos galėtų skirti dėmesį esamiems ir potencialiems savanoriams, kurti ryšį su jais, užtikrintų jų palaikymą ir palydėjimą viso proceso metu bei formuotų pasitikėjimą tomis organizacijomis, tinklais, kuriuose jos dalyvauja bei pačia savanoryste.

Išvados

Savanoriška veikla yra svarbi tvariai valstybės raidai: sudaro palankesnes sąlygas pilietinės visuomenės formavimui, socialinio kapitalo kaupimui, prisideda kuriant gerovės valstybę. Socialinis kapitalas visuomenėje vertintinas kaip ištekliai, kurie suformuojami socialinių tinklų ryšiais, pasitikėjimo visuomenės nariais, pasitikėjimo valdžios institucijomis ir dalyvavimo visuomeninėse veiklose metu. Savanoriška veikla sudaro sąlygas ugdyti kompetencijas, susijusias su socialinio kapitalo dedamosiomis, bei „auginti“ šio kapitalo išteklius.

Savanoriškos veiklos vystymas, socialinio kapitalo rodiklių gerinimo siekimas yra įvardinti kaip strateginiai Lietuvos tikslai ilguoju laikotarpiu, tačiau rodikliai tarptautiniuose indeksuose yra žemi, lyginant su kitomis valstybėmis. Lietuvos socialinio kapitalo indekso reitingas „Legatum“ Pasaulio gerovės indekse (2020) yra 156 vieta iš 167 valstybių; Pasaulinio konkurencingumo indekse (2019) Lietuva pagal socialinio kapitalo rodiklį yra pozicionuojama 89-97 vietoje iš 141 vertintos valstybės; Pasaulio dosnumo indekse (2020), kuriame savanoriška veikla yra viena iš trijų vertinamų sričių, yra 99 vietoje iš 114. Remiantis rodiklių pokyčiais ilguoju laikotarpiu, galima teigti, jog tiek socialinio kapitalo, tiek savanoriškos veiklos rodikliai yra stabiliai gerėjantys, tačiau pasaulinių tendencijų nepasiekia.

Empirinio tyrimo rezultatų analizė leidžia teigti, kad: 1) Lietuvoje savanoriška veikla dažnai traktuojama įvairiai, pvz. siejant su neapmokamu darbu ar kitomis veiklomis, kurios iš esmės nėra asmens laisva valia įgyvendinama veikla; 2) savanoriškos veiklos

organizatoriai (dažniausiai – nevyriausybines pelno nesiekiančios organizacijos (NVO)) stokoja vadybinių gebėjimų ir kompetencijų sėkmingai perteikti ir išlaikyti savanoriškos veiklos vertybes; 3) Lietuvoje pastaraisiais metais pradėtos vystyti ilgojo laikotarpio savanoriškos veiklos programos, kurios siejamos su kokybiškesniu socialinio kapitalo formavimu, tikimasi, kad ši priemonė padės gerinti savanoriškos veiklos kokybę bei rodiklius, ypač – jaunimo tarpe.

Siekiant stiprinti socialinį kapitalą per savanorišką veiklą, viešojo valdymo institucijoms siūlytina: 1) inicijuoti savanoriškos veiklos apibrėžimo tikslinimą, teisiniuose pagrinduose įtvirtinant „laisvos valios“ aspektą; 2) viešojo valdymo institucijoms bendradarbiaujant su savanorišką veiklą vykdančiomis organizacijomis suformuoti savanoriškos veiklos kokybės standartus, sudaryti sąlygas stiprinti šių organizacijų vadybinius gebėjimus, reikalingus minėto standarto išpildymui; 3) išnaudojant NVO tarybų prie savivaldybių administracijų potencialą, formuoti savivaldybių įstaigų ir savanorišką veiklą organizuojančių organizacijų bendradarbiavimo tinklus, kurie galėtų dalintis informacija su gyventojais apie savanoriavimo galimybes, ypatingai – įtraukiant moksleivius.

Literatūra

1. Bueno, E.; Salmador, M. O.; Rodriguez, O. (2004). The Role of Social Capital in Today's Economy: Empirical Evidence and Proposal of a New Model of Intellectual Capital. *Journal of Intellectual Capital*, 5(4), 556–574.
2. Charities Aid Foundation (2018). World Giving Index. <https://www.cafonline.org/about-us/publications/2018-publications/caf-world-giving-index-2018>
3. Charities Aid Foundation (2019). World Giving Index, 10th Edition. <https://www.cafonline.org/about-us/publications/2019-publications/caf-world-giving-index-10th-edition>
4. Charities Aid Foundation (2019). The Groundwork for Growing Giving. <http://www.cafounda.com/about-us/caf-campaigns/campaigning-for-a-giving-world/groundwork-for-growing-giving/executive-summary.html>
5. Cox, J. et al. (2018). „Getting Connected: An Empirical Investigation of the Relationships Between Social Capital and Philanthropy Among Online Volunteers“. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 1–23.
6. Gorchilova, D. (2019). Bulgarian young people, volunteering and social capital: Trends in 2019. University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria, *KNOWLEDGE – International Journal*, 34(5), September.
7. Europos Parlamentas (2007). Savanoriškos veiklos naudos ekonominei ir socialinei sanglaudai. https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/pr/702/702000/702000lt.pdf
8. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja (2002). A/RES/56/38.
9. Lietuvos jaunimo organizacijų taryba (LiJOT) (2020). Jaunimo savanoriškos veiklos vystymas Lietuvoje. Tyrimo ataskaita. <https://jrd.lt/informacija-dirbantiems-su-jaunimu/informacija-apie-jaunima/tyrimai/LiJOT-Savanoriskos-veiklos-vystymo-Lietuvoje-tyrimas-2020.pdf>
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybė (2020). 2021–2030 metų nacionalinis pažangos planas. <https://lr.lt/lt/aktuali-informacija/xvii-vyriausybe/strateginis-valdymas/lietuvos-pazanga-kaip-jos-siekiamas>
11. Mačerinskienė, I., Aleknavičiūtė, G. (2011). The Evaluation of social capital benefits: enterprise level. *Business, Management and Education*, 9(1), 109-126.
12. McNabb, B. E. (2002). *Research Methods in Public Administration and Nonprofit Management: Quantitative and Qualitative Approaches*. New York: M. E. Sharpe.
13. Ramos-Pinto, P. (2012). Social Capital as a Capacity for Collective Action. In *Assessing Social Capital: Concept, Policy and Practice*. Cambridge Scholars Press, pp. 53–69.

14. Pilietinės visuomenės institutas (2019). Pilietinės galios indeksas. http://www.civitas.lt/wp-content/uploads/2020/05/PGI_2019metai.pdf
15. Pilietinės visuomenės institutas (2020). Pilietinės galios indeksas. <http://www.civitas.lt/time-line/pilietines-galios-indeksas-2020-m/>
16. Pilietinės visuomenės institutas (2016). Pilietinės galios indeksas. <http://www.civitas.lt/time-line/pilietines-galios-indeksas-2016-m/>
17. Putnam, R. D. (1994). Tuning in, Tuning out: The Strange Disappearance of Social Capital in America, *American Political Science Association's Journal of the Profession*, 28(4), 664–683.
18. Putnam, R. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
19. Szreter, S., Woolcock, M. (2004). Health by Association? Social Capital, Social Theory, and the Political Economy of Public Health. *International Journal of Epidemiology*, 33(4), 650–657.
20. Tidikis, R. (2003). Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
21. The Legatum Prosperity Index (2019). <https://www.prosperity.com/about/resources>
22. The Legatum Prosperity Index (2020). https://docs.prosperity.com/3916/0568/0669/The_Legatum_Prosperty_Index_2020_Overview.pdf
23. Webb, C. (2008). Measuring Social Capital and Knowledge Networks. *Journal of Knowledge Management*, 12(5), 65–78.
24. World Economic Forum (2019). Pasaulio konkurencingumo indeksas. http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
25. World Economic Forum (2020). Pasaulio konkurencingumo indeksas. http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf